THE CONCEPT OF "WISDOM" IN OLD TESTAMENT POETIC LITERATURE

Liviu URSACHE
"Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: More then one third of the old testament literature is in poetic form. This kind of literature deals especially with the concept of wisdom. In this article I deal with the content of wisdom, as it appears especially in the books of Job, Proverbs and Ecclesiastes. First, I give a brief overview on the semantics of wisdom which the interpreter encouters in these books. Then, I develop on the two approaches to wisdom: didactical or practical and philosophical. I also point out that in the Hebrew poetic literature wisdom is viewed as a person. In the end I make some comments on the content of this concept with special emphasis on theodicy.

Keywords: wisdom, discipline, education, knowledge, theodicy.

Conceptul de „înțelepciune" în literatura Vechiului Testament

În Vechiul Testament, conceptul de înțelepciune este caracteristic genului poetic de literatură, deși este întâlnit și în alte genuri de literatură. Cuvântul *ḥoḵmâ* este utilizat, cel mai des, de către autorii cărților vetero-testamentale pentru a se referi la conceptul de înțelepciune. Între cărțile poetice, Iov, Proverbe și Eclesiastul se ocupă în mod special de acest concept.[1]

Ḥoḵmâ este tradus diferit, înrucât acoperă o arie largă de sensuri. Brown identifică în literatura poetică cinci sensuri ale acestui cuvânt: îndemânare în război sau în lucruri tehnice; pricepere în administrație, după exemplul lui Solomon; înțelepciune speculativă; prudență; aspect etic sau religios.[2] Swanson găsește, la rândul său, două sensuri ale acestui cuvânt: capacitatea de a avea discernământ și, astfel, pricepere în viața de zi cu zi; pricepere în lucrul manual (artă)[3]. Goldeberg considera că sensul de bază al *ḥoḵmâ* este cel de a avea o anumită gândire și atitudine cu privire la experiențele vieții; aceasta implică lucruri de interes general cât și aspecte care ține de moralitate. Aceasta duce la prudență în abordarea aspectelor vieții de zi cu zi dar și în raportarea la Dumnezeu.[4]

Se poate spune, așadar, că în literatura ebraică conceptul de „înțelepciune" are în vedere în mod special, deprinderile de viață. Aceasta implică, în primul rând, capacitatea de observare. Interpretul este provocat să privească lucrurile care se petrec în jurul său, atât în ordinea naturii, cât și în experiențele umane și este îndemnat ca, pe baza acestor observații, să tragă anumite concluzii care să-i folosească în viață. În al doilea rând, înțelepciunea implică capacitate intelectuală; deprinderile de viață se dezvoltă în viața omului care are capacitatea intelectuală de a memora cuvintele înțelepciunii, de a face comparație, de a raționa etc. În al treilea rând, înțelepciunea caută să-l învețe pe om principii de viață sau îl provoacă pe cititor să abordeze rațional aspectele existențiale ale vieții.

---

[1] A. C. Myers, *The Eerdmans Bible dictionary*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1987, p.1058.

[2] F. Brown, S. R. Driver & C. A. Briggs, *Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Logos Research Systems, Oak Harbor, 2000, p.315.

[3] J. Swanson, *Dictionary of Biblical Languages with Semantic Domains : Hebrew (Old Testament)*, Logos Research Systems, Oak Harbor, 1997.

[4] L. Goldberg, 647 חָכַם. *Theological Wordbook of the Old Testament*, R. L. Harris, G. L. Archer, Jr. & B. K. Waltke, (Ed.), Moody Press, Chicago, 1999, p.282.

BDD-A21850 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:28 UTC)

Conceptul de „frica de Domnul" deosebește înțelepciunea ebraică de celelalte forme de înțelepciune ale popoarelor antice din orient. Înțelepciunea și cunoașterea lui Dumnezeu erau inseparabile, pentru că Domnul este atât sursa cât și cel ce dă priceperea. Înțelepciunea presupune deprindere, cunoștințe dar și experiență și bun simț. Înțelepciunea înseamnă a învăța cum să treci prin viață într-un mod în care să capeți „trecere și minte sănătoasă, înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor."[5] Înțelepciunea presupune atât „deprindere", „cunoștințe" cât și „experiență" și „bun simț".[6] Alți termeni pentru înțelepciune în literatura poetică ebraică sunt: „cunoaștere", „pricepere"[7] și „chibzuință"[8].

Înțelepciunea se referă la acea deprindere prin care omul reușește să facă față provocărilor vieții. De aceea, pentru sănătatea spirituală a poporului evreu era foarte importantă transmiterea înțelepciunii de la o generație la alta. De altfel, cartea *Proverbe* abordează tematica înțelepciunii într-un context familial, cadrul în care înțelepcinea poate fi învățată cel mai bine; un tată îi dă copilului său „învățături de bun simț" pentru ca acesta să urmărească înțelepciunea. Ea a fost creată prima și conține ordinea lucrurilor, iar cine-o găsește, găsește viața.[9]

Forma pe care o ia conceptul de „înțelepciune" în literatura poetică a Vechiului Testament

Omul înțelept era un personaj important în societatea evreiască. El era la loc de cinste, la curtea împărătească[10]. De obicei omul înțelept avea o funcție religioasă (preot sau profet)[11], sau consilier la curtea împărătească. Totuși, fiind o societate tradițională, în care celula de bază a societății era familia, era important ca atât tatăl cât și mama să fie niște oameni înțelepți care să trasmită copiilor valorile necesare pentru o viață împlinită. Atât tatăl cât și mama sunt implicați în educația copilului atât prin sfaturi cât și prin exemplul personal, dar și prin disciplinare. Cuvântul disciplină apare în cartea Proverbe de 18 ori și este folosit cel mai des cu sensul de corecție, chiar de pedeapsă, în vederea instruirii copilului în vederea formării caracterului: „cine urăște disciplina (mustrarea) nu poate progresa."[12] Disciplina corectează moralitatea și cultivă pietatea. Augustin susținea că „disciplina" este o traducere a cuvântului grecesc „paideia".

În literatura ebraică se pot identifica două abordări ale conceptului de înțelepciune: una didactică sau practică și cea filosofică. Prima abordare, și cea mai întâlnită formă de înțelepciune, este dezvoltată în mod speial în cartea *Proverbe*. Aceasta presupune vorbe înțelepte sau proverbe populare[13]. Acestea sunt lecții care au ca scop dezvoltarea unui caracter moral și să garanteze fericirea, siguranța și o stare binecuvantată. Se poate spune că acest tip de înțelepciune este o interpretare practică a legii pe care Dumnezeu a dat-o prin Moise.

Conform literaturii ebraice de înțelepciune, omul este pus în fața unei alegeri, întrucât, în viață sunt doar două opțiuni: calea celor drepți, sau a celor înțelepți și calea celor neînțelepți sau, a celor „proști" așa cum sunt numiți cei care nu vor să aleagă înțelepciunea. În Proverbe, cei care umblă pe calea celor drepți sunt numiți „înțelepți"[14] sau „neprihăniți"[15] iar ceilalți sunt numiți „nebuni"[16], „răi"[17] sau „stricați"[18].

[5] Prov. 3:4.
[6] Iov 32:7; Prov 1:7.
[7] Prov. 1:5; 3:5; 4:1; 10:23; 11:12; 12:8; 16:20; 19:14; 21:11.
[8] Prov. 3:21.
[9] Prov. 8:35.
[10] 2 Sam. 8:16-18; 20:23-26; 1 Împ. 4:1-6.
[11] Ier. 18:18; Ez. 7:26.
[12] Prov. 15:10
[13] Prov. 21:23; 22:3; 23:22
[14] 10:8, 14

BDD-A21850 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:28 UTC)

Cea de-a doua formă de abordare a înțelepciunii, cea filosofică sau speculativă este critică și interogativă, abordând aspectele existențiale ale vieții. Acest tip de înțelepciune descrie într-un mod cât se poate de clar faptul că viața fără Dumnezeu nu are sens.[19] Solomon a fost preocupat de problema sensului vieții. Spre sfârșitul vieții sale el scrie cartea Eclesiastului în care ne prezintă foarte bine rezultatele căutării sale: „mi-am pus inima să cercetez și să adâncesc cu înțelepciune tot ce se întîmplă sub ceruri.”[20] Fiind împărat, de fapt cel mai bogat împărat pe care l-a avut Israelul, Solomon și-a putut permite orice și s-a hotărât să se folosească de acest avantaj pentru a cerceta toate lucrurile să vadă ce anume poate da sens vieții.

Astfel, el a încercat toate lucrurile considerate de oameni ca aducătoare de fericire. Solomon spune că și-a dedat trupul la vin, crezând că acesta îi poate veseli inima, și-a zidit case, vii, livezi, grădini, apoi a cumpărat robi și roabe, și-a strâns tot felul de bogății, și-a angajat cântăreți și-a luat foarte multe femei. El ajunge să spună că: „tot ce mi-au poftit ochii le-am dat; nu mi-am oprit inima de la nicio veselie, ci am lăsat-o să se bucure de toată truda mea.”[21] Chiar dacă el a văzut că plăcerile sunt preferabile necazurilor totuși acestea sunt și ele în cele din urmă deșărtăciune. După ce a încercat toate acestea Solomon spune că tot ce este în viață este deșărtăciune: “apoi când m-am uitat cu băgare de seamă la toate lucrările pe care le făcusem cu mâinile mele și la truda cu care le făcusem am văzut că în toate este numai deșertăciune și goană după vânt și că nu este nimic trainic sub soare.”[22]

Solomon mai spune că nici chiar prin creșterea în cunoaștere el nu a găsit împlinire ci mai degrabă goliciune. El arată că înțelepcinea este preferabilă deșărtăciunii dar în ea însăși nu aduce împlinire din moment ce moartea este destinul atât al celor nebuni cât și a celor înțelepți. După ce le-a încercat pe toate acestea și mai ales după ce s-a confruntat cu realitatea morții, Solomon și-a dat seama că trebuie să existe ceva, dincolo de lucrurile acestei lumi, care să aducă împlinire omului. El ajunge să înțeleagă că toate lucrurile din această viață vin de la Dumnezeu și nu are nici un sens să lucrezi dintr-o perspectivă pământească. Ciclicitatea lucrurilor din această lume duce la disperare și neîmplinire și doar Dumnezeu ar putea da sens vieții în acest proces. El recunoaște că din mâna lui Dumnezeu vin toate și doar recunoscând aceasta omul se poate bucura de plăceri și de muncă.

Solomon merge mai departe în analiza sa și își dă seama că viața nu poate fi explicată independent de Dumnezeu: „când mi-am pus inima să cunosc înțelepciunea și mi-am pus inima să cunosc înțelepciunea și să mă uit cu băgare de seamă la truda pe care și-o dă omul pe pământ, am văzut atunci toată lucrarea lui Dumnezeu, am văzut că omul nu poate să pătrundă tot ce se face sub soare; oricât s-ar trudi el să cerceteze tot nu va putea afla; și chiar dacă înțeleptul ar zice că a ajuns să înțeleagă, tot nu poate să găsească. Da, mi-am pus inima în căutarea tuturor acestor lucruri, și am văzut că cei neprihăniți și înțelepți, și faptele lor, sunt în mâna lui Dumnezeu.”[23]

După ce face o analiză asupra lucrurilor din lumea aceasta și își dă seama că împlinirea omului nu vine din acestea ci din Dumnezeu, Solomon își îndeamnă cititorii să caute pe caute pe Dumnezeu chiar din tinerețe, adică în perioada în care El mai mai poate fi

---

[15] 10:8, 14; 11:3, 6
[16] 10:1, 14
[17] 10:3, 6, 7
[18] 11:3
[19] Ecles. 1:1-18; 12:12-14.
[20] Ecles. 1:13.
[21] Ecles. 2:10.
[22] Ecles. 2:11.
[23] Ecles. 8:16-9:1.

BDD-A21850 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:28 UTC)

căutat pentru că vor veni inevitabil zilel bătrâneții în care oamenii nu se mai pot bucura de viață. Dacă un tânăr ține la viața sa, și vrea să o trăiască din plin atunci el trebuie să se teamă de Dumnezeu. Concluzia înțeleptului Solomon este aceasta: „teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui. Aceasta este datoria oricărui om. Căci Dumnezeu va aduce orice faptă la judecată, și judecata aceasata se va face cu privire la tot ce este ascuns, fie bine, fie rău."[24]

Personificarea înțelepciunii

Scopul ultim al înțelepciunii ebraice este să-l ducă pe interpret la o relație corectă cu Yahweh, Dumnezeul Înțelepciunii[25]. Expresia "frica de Domnul", care este „începutul înțelepciunii"[26], subliniază cel mai bine intenția înțelepciunii ebraice[27]. Aceasta prespune anumite atitudini sau acțiuni: dorință de cunoaștere[28], reverență față de Dumnezeu[29], teamă de Dumnezeu și conștiența iminentei judecăți[30], încrederea în planul lui Dumnezeu[31], evitarea răului[32] și cunoașterea răsplătirii: o viață lungă și prosperă pentru cel înțelept[33].

Înțelepciunea este văzută ca o persoană care dă instrucțiuni[34]. Ea este un arhitect care participă la evenimentul creației[35]. Noul Testament dezvoltă conceptul de persoană a înțelepciunii identificând-o cu Isus Cristos.[36]

Conținutul înțelepciunii

Înțelepciunea adresează, în primul rând, aspectele practice ale vieții. Cel înțelept are răspunsuri la întrebările cele mai grele cu care se confruntă oamenii. În mod special, el este preocupat de temele care frământă cel mai mult mintea omului. Cărțile poetice din literatura vetero-testamentară ebraică dezvoltă pe trei mari apecte ale înțelepciunii: cel al educației (paideia), principiul răsplătirii și problematica teodiceei.

În paragrafele de mai sus am abordat aspectul educației (instruirii) ca parte a conceptului de „înțelepciune"; instrucțiunile și avertizările din cartea Proverbe au scopul de a modela viața copilului, de a cărui educație de ocupă în mod special părinții. Cartea Proverbe conține instrucțiuni despre o mare diversitate de subiecte de viață.

A doua dimensiune a conceptului de „înțelepciune" este cea a răsplătirii. Aceasta decurge în mod natural din prima și este un aspect important în educație. Ascultarea de poruncile lui Dumnezeu aduce răsplătirea divină în timp ce neascultarea aduce pedeapsa. Răsplata are în vedere atât o dimensiune temporală cât și una atemporală. Beneficiul imediat al instrucției este înțelepciunea, o viață lungă și împlinită. Dimensiunea atemporală este cea a vieții veșnice.

Cea de-a treia temă pe care omul trebuie să o abordeze cu înțelepciune este cea a teodiceei. Problema răului și a suferinței este abordată în mod special în cărțile Iov și Eclesiastul. Această temă este analizată, însă, dintr-un punct de vedere teistic; problema suferinței în lume și a morții este explicată prin prisma raportării la divinitate.

[24] Ecles. 12:13-14.
[25] Iov 12:13; Is.31:1-2.
[26] Prov. 1:9.
[27] Ps. 111:10; Prov 1:7.
[28] Prov. 1:29; 2:5.
[29] Prov. 24:21.
[30] Ecles. 12:13-14.
[31] Ps. 115:11; Prov. 3:5-6.
[32] Prov. 3:7; 9:13; 16:6; 23:17.
[33] Prov. 10:27; 14:27; 19:23.
[34] Prov. 8:1-12.
[35] Prov. 8:22-31.
[36] Col. 1:15-17.

BDD-A21850 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:28 UTC)

În cadrul acestei teme mari se disting preocupări pentru a găsi răspunsuri la diferite întrebări. De ce există suferință, sărăcie și injustețe socială?[37] Iov, de exemplu, se întreabă cum se face că el nu a făcut nimic rău și totuși Dumnezeu îl lasă să sufere atât de mult (pierderea tuturor posesiunilor materiale dar, mai ales, a tuturor copiilor săi și, pe deasupra, având și o boală cumplită). O altă întrebare care-l preocupă pe Iov, dar este întâlnită și la Solomon este de ce prosperă oamenii care sunt imorali?[38] Această întrebare este cu atât mai stringentă cu cât, în antiteză, unii oameni drepți (cei care-și pun întrebarea) au parte de suferință.

Literatura ebraică de înțelepciune pune și alte întrebări existențiale, cum ar fi cea a răului și a morții[39]: cum se face că în ciuda diferențelor în modul în care oamenii își trăiesc viața, atât cel bun cât și cel rău au parte de aceeași moarte? Această întrebare îl face pe înțeleptul Solomon să se întrebe mai departe care este scopul și sensul vieții[40]?

Întrebările acestea nu rămân fără răspuns. Protagoniștii lor, în mod special Iov și Solomon, își primesc răspunsul, însă, într-un mod diferit de cum s-ar fi așteptat ei. Astfel, Dumnezeu i se descoperă în mod personal lui Iov, iar acesta înțelege că modul său de gândire este diferit de cel divin. Suferința de care are parte Iov constribuie la cunoașterea divinității, îi construiește caracterul și îi aduce o răsplată foarte mare. Solomon, pe de-altă parte, își dă seama că întrebările pe care și le pune își găsesc răspunsul doar atunci când viața are și o componentă de „dincolo"; problematica scopului vieții nu poate fi elucidată decât dacă se ia în considerare viața de după moarte și principiul răsplătirii.[41]

Concluzie

Înțelepciunea în literatura vetero-testamentară nu este atât de mult preocupată cu dezvoltarea inteligenței în viața celui care intră în școala ei. Mai degrabă, înțelept este cel care a ascultă de învățăturile părinților, de cei care reușesc să-și însușească deprinderile de viață necesare unei vieți lungi și implinite din punct de vedere social. Sursa înțelepciunii este Dumnezeu, cel care a dat principiile morale, de care omul trebuie să țină cont, dacă vrea să se bucure de o viață plină de semnificație. Înțelepciunea, însă, nu presupune doar preocuparea pentru viața de „aici" și „acum" ci implică, mai întâi de toate, raportarea la veșnicie, la acel moment când Dumnezeu va judeca pe fiecare om pentru modul în care și-a trăit viața.

Bibliografie

Brown, F., S. R. Driver & C. A. Briggs, *Enhanced Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Logos Research Systems, Oak Harbor, 2000.

Harris, R. L., G. L. Archer Jr. & B. K. Waltke (ed.), *Theological Wordbook of the Old Testament*, Moody Press, Chicago, 1999.

Hill Andrew E. & John H. Walton, *A survey of the Old Testament*, Zondervan, Grand Rapids, 1991.

Myers, A. C., *The Eerdmans Bible Dictionary*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1987.

Swanson, J., *Dictionary of Biblical Languages with Semantic Domains : Hebrew (Old Testament)*, Logos Research Systems, Oak Harbor, 1997.

*** *Biblia*, traducerea Dumitru Cornilescu, Ediția a III-a revizuită și adăugată, 1994.

[37] Iov 21:7-26.
[38] Ecles. 8:14-15; 9:11-12.
[39] Ecles. 9:1-6.
[40] Ecles. 4:1-3.
[41] Ecles. 3:16-22.

BDD-A21850 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:28 UTC)

Acknowledgement: Articol realizat în cadrul programului Cercetători competitivi pe plan european în domeniul ştiinţelor umaniste şi socio-economice. Reţea de cercetare multiregională (CCPE) - POSDRU/159/1.5/S/140863.

BDD-A21850 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:28 UTC)